

LEHES

Kaasmaalasi tuleb tunda

Eestis elab umbes 30 000 liiki pärismaiseid olendeid. Selleks, et oma maad elurikkana hoida, tuleb seda elurikkust tunda, kõneleb «Ümarlauas» Kalevi Kull. See, kes me ümber elus alles on, on tohutult tähenduslikum tuleviku tarvis kui mis tahes teleuudised. Tarbimist tõsta on totter – elu ise on ilusam. Sest elurikkus on elujõud.

Loe lk 2

Tarbimise poole kaldu

Kui sa oled juhtumisi põhimõtteline taaskasutaja, potipõllumees või muukujuline tarbimisignorant, siis just sina oledki konkreetne põhjus, miks meie majandus kraavi poole kisub. Toimetaja Külli Hovi arutleb juhtkirjas mõtetu tarbimise kui emotsioonide lõksu üle.

Loe lk 2

Põdravasikas tuli maailma

Loomaökoloog Jüri Tõnisson kõneleb intervjuus, et metsloom ei pea suhtuma kui lemmikloom, kuid armastades oma kandi looma kõige rohkem, suudad ka muud armastada. Metsloomadel on paljunemise tippaeg ning põdravasikaid sünnib tänavu äärmiselt palju.

Loe lk 3

Agali järve ehtis roosa lint

Mäksa valla Agali järve kaldaid kattis varakevadel lillakasroosa värviviir. Kuidas loodusehuvi Tartu Mart Reiniku gümnaasiumi abiturienti Klaarika Kikase mõistatuse ja selle lahendamise juurde juhatas, kirjutab ta lehe haridusküljel.

Loe lk 4

Küll keetsid supi kokku!

Rohelise Värava toimetajad kosutasid oma keha Tartu Entri restoranis. Ei midagi erilist? Kokk Anu Libliku jaoks oli tellitud söök siiski üpris eriline, ta pidi valmistama supi lõunatajate toodud kõrvenõgestest. Selma Teesalu selgitab kommentaaris, miks ning kui palju on hea süüa kevadel aeda ilmuvaid taimi.

Loe lk 5



Baikalil levib ökoloogialaine

Baikali järve koos selle vett mürgitanud paberivabrikuga on nimetatud kogu Venemaa keskkonnaliikumiste hälliks, kirjutab Baikali äärest Mirjam Matiisen. Tänavu veebruaris seiskus paberivabrik majanduslikel põhjustel, kuid andis kohalikele uue suuna: teha Baikalskist ökoloogilisi tehnoloogiaid tutvustav piirkond.

Loe lk 6



Üksikmüügi-
hind 10 krooni



Miks üleujutus on hea?

Soojuse ja veega on ühtmoodi: harva on neid parasjagu. Ikka on kas ülearu või puudu. Nii arvab inimene. Loodusele ja tema asjaajamisele pole veerohkus hea ega halb, see lihtsalt on, nagu on. Üleujutused meie suuremate jõgede ja järvede valglatel on tavapärasel nähtusel.

Pildil oleval Emajõe ülemjooksul voolab kevaditi vesi lausa tavapärasele vastupidi, Võrtsjärve poole. Pede jõe suue pole Võrtsjärve väljavoolust, Rannu Jõesuust, ju kuigi kaugel. Niimoodi pressibki vesi hoopis Võrtsjärve poole. Võrtsjärve ja Peipsi veetasemete vahe on kõigest kolm meetrit, seepärast ka sellised üleujutused Emajõel.

Lühiajaline veerohkus on enamikule seisuveekogudest vees lahustunud ainete lahjenemise aeg. Eks ole nii, et järved kogu-

vad kogu valglat kõikvõimalikke lahustunud ja heljuvained, nad toimivad kui settebasseinid.

Järvede sügavus väheneb aastas millimeetrites, reostunumatel mõned sentimeetrid. Veerikkal ajal on seisuveekogudel aeg puhastuda, keerata veidike aega tagasi, enast noorendada. Vooluveekogudel võib olukord olla teistsugune, veerikkal perioodil kantakse rohkem aineid vette.

Nii järvede kui ka jõgede elustikule on suurvesi huvitav väljakutse: maailma piirid laienevad ühtäkki oluliselt. Suuremate ja kiiresti liikuvate vee-elanike tegevus läheb vilkamaks. Kevadel taimedele kudevate kalade pulmarõõmud on tavalisest suuremad. Suurvee-aastatel kudenud kalade põlvkonnad on arvukad ja tugevad.

Veeimetajatel avaneb suurvee ajal või-

malus vallutada uusi elupaiku, uuendada tutvusi. Väikesemõõtmelised, mikrokoopilised vee-elanikud kanduvad veevooluga kaasa, kuid suures veemõllus niioelda kaovad üksteisel silmist. Vahepealse suurusega veeloomadest kasutavad näiteks putukad hoolsalt uusi veevälju, nende paljunemine õnnestub hästi, ka sääskedel.

Vee-ökosüsteemide tugevust (vastupidavust mõjutustele, reostusele) iseloomustab hulk näitajaid, teiste seas vee maht. Mida suurem see on, seda tugevam on ökosüsteem. Mida rohkem vett, seda väiksem tõenäosus veeditsenguteks, seda ühtlasemalt jaotub toitesoolade koormus kasvuperioodiks, seda suurem on hapnikuvaru ka eelseisvaks talveks.

Ingmar Ott,
maaülikooli professor

ÜMARLAUD

Harrastus, mis erutab ja hoiab

Eestis elab umbes 30 000 liiki pärismaiseid olen-deid. Tavalisemaid ja palja silmaga äratuntavaid on neist ehk kolm tuhat. Nende teadusliku tundmise ja määramisega tegelevad elukutselised bioloogid, kes kirjutavad määrajaid, fauna ja floora ülevaateid.

Loodusraamatuis oleval teabel pole aga õieti mingit mõtet, kui selle maa inimesed ise oma elukaaslastel rohkem vahet ei tee kui ehk linnul, liblikal, rohul ja seenel.

Kui me ise liike ei erista, siis ei ole kuigivõrd mõju ka reeglitel, mida riigikogu ühe või teise liigi kaitsmise või kasutamise kohta vastu on võtnud. Hoidagi saame vaid neid, kellest teame. Niisiis, et oma maad elurikkana hoida, tuleb seda elurikkust tunda.

Uus võimalus: digikogud

Pikka aega on loodusetund-misel abiks olnud kollektsioonid. Nende kaudu saab paiga elanikest ülevaate, aga need on abiks ka määramisel. Herbaariumi või putukakogu tegemine ja hooldamine on tore harrastus, kuigi see nõuab üksjagu vaeva ja vahendeid. Kogusse panekuks tuleb oleid surmata ja kuivatada, pärast aga söödikute eest kaitsta.

Ent kollektsioneerimisse on nüüd tulnud uus ajastu. Need on mitmesugused digikollektsioonid, kogud arvutis. Mitte ainult raamatukogud ja arhiivid, vaid ka paljud loodus-teaduslikud kogud on asunud oma näidiseid süstemaatiliselt pildistama. Niisugune digitaalseerimistöö on käimas näiteks Eesti maalikooli herbaariumis, kuhu on aastakümnetega kogutud eksemplare kõigist Eestis kasvavast taimeliikidest. Pildid muidugi päris ei asenda teaduslikku herbaariumi – kõik tunnused pildile ei kandu –, kuid uusi võimalusi sünnib sest küll.

Praegusajal on fotosid kaudu kerge teha. Eesti loodusfoto on just viimase aastaküm-nega teinud võrratu arengu. Niisiis – teeme digikogu. Eestis elavaist liikidest.

Ühele inimesele on kõiki meie liike haarava kogu kogumine täitsa lootusetu töö. Ent igapähele on mõni osa sellest kergesti tehtav. Selles isekogumise peamine mõte ongi: omale huvitavaid liike tunda, ise osata näod nimedega kokku viia. Üheskoos saaksime muu hulgas kogu kogugi kokku.

Koguda saab kõiki, kellele fotoaparaat peale hakkab: samblikke ja seni, mardikaid ja taimi, tigused ja kahepaik-

seid, kalu ja linde, põõsaid ja puud. Liikide pildikogud on ka igapädi loodushoidlikumad. Haruldusigi saame kogus omada, ilma nende elu häir-mata.

Viki vahendusel

Pilte koos nimetuste ja vajali-ku lisateabega saavad kõik lihtsalt igapähele kättesaadavaks teha meie vikipeedia kaudu. Vikipeedia kaudu seetõttu, et sellest on lihtne leida, vigu parandada, kerge ühenduda kõigi teiste teadmistega tervikuks, muude maade teadmiste seotuks. Ses saavad asjatundja ja asjaarmastaja ehk professionaal ja amatöör kokku.

Pealegi võib pildikogu tegemise kaudu tundma õp-pida mida iganes: linnupesi või mune, liblikaröövikuid, teo-karpe, puulehti, taimekooslusi. Määrangute kontrollijad on viki kaudu kohe käepärast. Kaasnevaid tähelepanekuid väärib lisada looduseuurijate seltsi algatatud loodusvaatlus-te andmebaasi (<http://eelis.ic.envir.ee/kaart2/>).

Vikipeediasse, muide, saab lisada peale piltide ka hääli. Sealtkaudu saavad siis kuul-davad olla kas või eri rohu-tirt-suliikide sirinadki, muude me ümber elavate loomade hää-ltest rääkimata. Miks mitte. Digitaalne helisalvestustehni-ka on nüüd lihtne ja kättesaadav.

Võrratu harrastus, kas pole? Lisanud sellesse kogusse ühe liigi, olete juba selle kogu tegija. Omanik, muidugi mõis-pildistama. Niisugune digitaalseerimistöö on käimas näiteks Eesti maalikooli herbaariumis, kuhu on aastakümnetega kogutud eksemplare kõigist Eestis kasvavast taimeliikidest. Pildid muidugi päris ei asenda teaduslikku herbaariumi – kõik tunnused pildile ei kandu –, kuid uusi võimalusi sünnib sest küll.

Mõnusa mineku eeldus

Millised teadmised on kultuuril tarvilikud jätkusuutlikuks eluks ehk mõnusakas minekuks – see tähendab, ennast mitte hävitavaks? See on täiesti mõistlik küsimus juba. Kaugeltki kõik ei ole ühemäärata. Kes on millal mingeid võistlusi võitnud või kes min-geid tiitleid saanud, on kultuurile täiesti teisejärguline, võr-reldes sellega, mis hoiab aineriingid alles. Tõu aga tule-neb liikide kooslust.

See, kes me ümber elus al-les on, on tohutult tähendus-likum tuleviku tarvis kui mis tahes televuudised. Tarbimist tõsta on totter – elu ise on ilu-sam. Sest elurikkus on elu-jõud.

KARIKATUUR



Marek Strandberg

KOMMENTAAR

Majandusmootor või lihtsalt loll?

Sõbrale kirjutab ta vana, 82-aastane sõber Aust-raaliast: «Minus tekib ikka tugevam arusaamine, et im-mene ei saa hoolimata oma aju võimekusest enda tarkust kuskil maksta panna, sest emotsioonid võivad alati arukuse. Ja mis veel hullem, me kasutame oma aju ratsionaalsust nüüd oma emotsioonide irratsio-naalsuse õigustamiseks. See tähendab, et me oskame end väga osavalt petta. Kahju, et vanajumal meie loomisel mõne vea tegi.»

Sõbra sõber kirjutab küll suurtest asjadest: Esimese maailmasõja lõpust ja Versailles' rahulepingust, aga eks sama kehti igal pool, kus inimestega tege-mist tuleb, sest kahtlemata elame praegugi huvitava ajal. Onneks mitte nii huvitaval, kui oli eelmise sajandi esimese pool (1910ndad: Esimene maailmasõda; 1930ndad: majanduskriis; 1940ndad: Teine maailmasõda), aga ikkagi. Majandussurutus ronib uksest ja aknast. Ja võtab seejuures omamoodi kaju.

Nimelt – kui ma õigesti olen aru saanud – on meie majandusmudel midagi püramiidskeemi taolist. Teate küll neid ahelkirju, mida on vaja saata edasi mitmele inimesele, mõnikord lausa koos rahaga. Majandusega paistab olevat sama lugu. Hea majandus on ainult kasvav majandus. Majanduskasv, kui ma jällegi õigesti aru saan, saab tulla tarbimise kasvu arvelt. Nii-

Küll
Hovi
Roheline
Värav



«Sina, tarbimis-ignorant ja potipõllumees, oledki konkreetne põhjus, miks meie majandus kraavi poole kisub, ütleb majandusmees.»

siis – kui sa oled juhtumisi taaskasutaja, potipõllumees või muu tarbimisignorant, siis just sina oledki põhjus, miks meie majandus kraavi poole kisub.

Külvad sibula maha, rebid vahendajalt leivatüki

Kas me peaksime üritama mõistusega võtta, et rohkem tarbida on tore? Emot-siooni tasandil pressitakse seda sulle sisse nii ehk naa iga paarikümne minuti ta-vaga saata edasi mitmele inimesele, mõnikord lausa koos rahaga. Majandusega paistab olevat sama lugu. Hea majandus on ainult kasvav majandus. Majanduskasv, kui ma jällegi õigesti aru saan, saab tulla tarbimise kasvu arvelt. Nii-

da esile emotsioone.

Kui näiteks valmistad ise süüa (äkki enda kasvatatud juurikatest) või kood ise kampsuni (äkki omaenda lammaste villast), rebid sellega leiva mitme toreda vahendaja laste hammaste vahelt. Mõistusevastane? On jah. Või ei ole? USA-s elavdatakse majandust 789 miljardi dollariga, et suurenda-da tarbimist.

Mõistuse kõrvalejuhtija

Emotsionaalselt võttes ongi tarbida tore. Tekitab kohe hea tunde, annab sulle palju toredat kraami ning tööd ja leiba kõigile neile toredatele inimestele, kes sulle asju ette-taha ära teevad. Kõik saab paremini tehtud: juuksur värvib juuksed ilusamaks kui inimene ise oskaks, kokk keedab mokapärasema roka kui väljaõppimata harrastaja. Jääb üle osta sisse ka mõtlemise teenus, sest kindlasti saaks leida kellegi, kes on korralikult tasustatuna valmis meie eest mõtlema. Võimalik, et paremini kui me seda ise teeksim. Küsimus on paraku selles, kas hüpoteetiline inimene põhimõttega «Ära mõtle, jookse!» on ikka majanduse mootor või lihtsalt... emotsionaalne.

Muide, sõna «emot-sioon» tuleb ladinakeelsest verbist *emovere* (ex + movere), mis tähendab 'eemaldama, kõrvaldama, eemale juhtima'. Juhib mõistuse kõrvale.

REPLIIK

Uus pesuvahend köögiviljadele!

Puu- ja köögiviljade pesu-vahend Veggie Wash jõudis Eesti poodidesse. Maaletooja selgitab, et Ameerika Ühendriikides valmistatud Veggie Wash on vajalik, sest puu- ja juurviljade puhastamine kemikaalidest ja säilitusvaha-dest pole vett kasutades kuigi lihtne.

Märtsis avalikustas riigi-kontroll taimse ohutuse audi-ti tulemused. Maaülikooli teadlased analüüsisid poes müüdavate aiasaaduste pesti-tsiidi- ja saasteainesisaldust ning jõudsid järeldusele, et Eestis pole toiduohutuse kont-rolliga asjad sugugi korras. Audit viitab puudujääkidele veterinaar- ja toiduameti võimekuses tuvastada pestitsiidi-de jääkühendeid puu- ja juur-viljades. Euroopa Liit on kehtestanud aiasaadustes lu-batud piirnormid 1100 pesti-tsiidile, meie laborid suudavad neist määrata vaid viiendiku.

Uudne õunte ja porgandi-te pesuvahend ei suuda ka pa-riima tahtmise juures aidata. Pelgast bakterite ja vahaühen-dite mahautumise eest ei piisa, viljalihast murke ju kätte ei saa. Abi võib olla välismaiste puu- ja juurviljade pikemaaja-lisest kuumas vees leotamisest, mida soovivad maaülikooli teadlased, natuke on kasu ka korralikust koorimisest. Või oleks mõistlikum järgida bio-loogiakandidaat Luule Mets-palu soovitus välismaised juur- ja puuviljad ostmata jät-ta ning eelistada kodumaist?

Kuigi Eesti kliima ei või-malda aastas korjata mitut saa-ki ega kasva siin ka ananass või banaani, saab hea tahtmise korral hooaega pikendada – õiged hoiutingimusi rakenda-des ja hoidistades. Sidrunit asendab ebaküdoonia, viina-marja tikker jne. Kes banaanist ja ananassist loobuda ei taha, võib osta Õiglase Kaubandu-se ja mahemärgiga varustatud vilju, neid on Eestis juba kaks aastat müüdud. Oma aia-lapita linnainimene saab abi mahetoodete lettidelt, kus värse juur- ja puuvilja ning hoidiste valik on laienenud.

Kui aga loodate Veggie Washi abile, siis mõelge ka au-ditiit teinud Eha Švilponise sõ-nadele, et mitte üksnes taime-mürkide jäägid, vaid ka nende koosmõju olimekeemiaga kah-justavad tervist.

Ylle Rajasaar

ylle@greengate.ee

IMPRESSUM

Peatoimetaja: Juhani Püttsepp (juhani@greengate.ee)

Vanetoimetaja: Eha Järv (eha@greengate.ee)

Toimetajad: Ylle Rajasaar (ylle@greengate.ee) Silvia Lottman (silvia@greengate.ee) Kadriann Saar (kadriann@greengate.ee) Liina Espenberg (liina@greengate.ee) Kadri Kalle (kadri@greengate.ee)

Keeletoimetaja: Kairit Henno (kairit@greengate.ee)

Reklaamijuht: Laur Leetjõe (laur@greengate.ee)

Makett: V5 & A6

Võrguväljaanne: www.greengate.ee

Väljaandja: Säästva Arengu Planeerimise ja Tehnoloogiate Sihtasutus

Trükk: Printall

Roheline Värav ilmub kord kuus Sirbi ja Õpetajate Lehe vahel.

Kalevi Kull

kalevi.kull@ut.ee



Pool tundi, ja tuleb jalule tõusta

Eha Järv
eha@greengate.ee

Põdrauriija Jüri Tõnisson kirjeldab vastsündinud põdravasika esimesi ettevõtmisi.

Metsloomadel on käes ilus aeg, triibulised seapõrsad juba sibaavad emise sabas ning põdravasikad on sündimas. See ilus aeg põtrade elus kestab veel poole maikuuni. Tänavune põlvkond tuleb tõenäoliselt hea, põdravasikaid sünnib palju. Eelmine suvi oli soodne, loomad olid sügisel väga heas tiheduses.

Kuidas loom teab, et sünnitusaeg kätte jõuab?

Looduses juhib kogu tsükliit valgusrežiim, sellest sõltub hormonaalne talitus, samuti reguleerib ema ja loote vaheline vastastikune mõju. Ebasoodsates oludes võib sünnitus mõni aeg edasi lükuda.

Kui see õige aeg hakkab kätte jõudma, otsib põdralehm sobiva koha, kus saab vasikat toita ja kaitsta. Kindlasti mitte mingi tihnik, vaid väike päikesele avatud lagedam ala, kus vasikal on soe ja rahulik ning lehm endal ümbrusest hea ülevaade.

Poegimise eel tõrjub ema ka eelmisel aastal sündinud vasika, nüüdse mullika eemale. Ta kaitseb seda kohta, kus poegib. Mullikas on seal kuskil läheduses, aga ema käitub temaga vaenulikkult, annab oma olemusega märku, et ära tule mu ligi.

Titevoodiks võiks ju kõige paremini sobida pehme sammal rabaservas.

Soodes ja rabades üksjagu põtru tõesti elab, seal tunnevad nad end hästi. Kuumal ajal lõhutavad rabakraavides ja ojad, söövad veetaimi – seda kõike põdrad armastavad.

Kes on metsas põdralehmale ämmaemandaks?

Ämmaemandat metsas ei vajata. Sünnitus käib üsna kiirelt. Nii see looduses paraku on, et protsessid, mil loom on haavatav ja abitu, viib looduslik valik ajalisel miinimumini. Valik kõrvaldab loomad, kes sünnitusega hakkama ei saa. Farmis elavatel põdralehmadel on sünnituse pikkuseks mõõdetud umbes pool tundi.

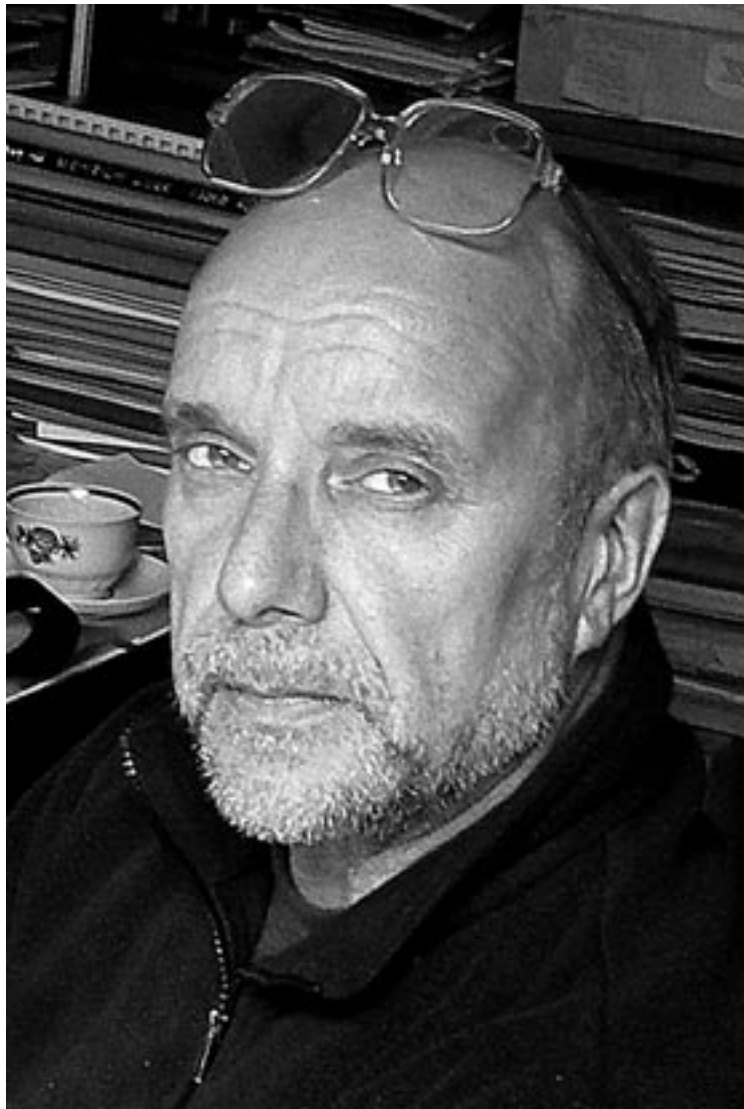
Loomulikuks peetakse, et loom heidab sünnitades pikali, kuid ta võib ka püsti seistes sünnitada.

Nii nagu kõik loomad, lakub põdralehm kindlasti vastsündinu üle ning sööb ära ka lootekestad ja platsenta. Pärast söömist on instinktiivne, arvatavasti saab loom sealt väärtuslikku.

Lakkumine kujundab emotsionaalset sidet ema ja vasika vahel, kinnitab teineteise äratundmist. Vasikas püsib vagusi, väike turtsatus on loomulik, see puhastab hingamisteed. Pool tundi või tund toibumiseks ning peagi hakkab vasikas end jalule upitama.

Mis sünnib vasika jalule?

Need jõuavad, mis sündimise- ga kaasa antud, on üsna üürikesed. Jalule tõusmine käib ruttu, sest ema udar tuleb üles leida. Kolme esimese elukuju jooksul on emapiim väga oluline. Muidugi hakkab vasikas väga kiirelt ka puulehti näksima. Emal jätkub piima pool aastat. Mingit tõrjumist ehk võõratamist pole,



Jüri Tõnisson räägib, mida ta tundis, kui nägi vastsündinud põdravasikat. Huvitav, mida tundis põdravasikas, kui nägi Jüri Tõnissoni?

Juhan Javois

Jüri Tõnisson

- Sündis 1946. aastal Tõrva külje all Tikste oru servas metsade keskel.
- Ema poolt vanaisa oli metsavaht ning ka isa huvitas metsandus.
- Bioloogiat läks õppima sõbra eeskujul ning tollal võlusõnana tunnundud «ökoloogia» mõjul. Lõpetas Tartu ülikooli zooloogina 1971. aastal.
- Esimene töökoht oli Aakre metskommas, kus asusid tuntud Jõgeveste loomatarandikud.
- Edasine töö metsainstituudi looduskaitse laboris oli hinge järgi amet. Koostas maakondade planeeringute looduskaitsealuste aluseid, osales Lahemaa rahvusparki ning Soomaa rahvusparki arenduskava väljatöötamisel.
- Praegu töötab metsakaitse- ja metsauuenduskeskuse ulukiseire osakonnas ning jälgib sõraliste elu Eesti metsades.
- Põdra vanust mõistab määrata mäluhõõrdade kulumist hinnates ning täpsemalt ka hambajuure kasvusõõre lugedes.

seal ei ole midagi vägivaldset, sajakilone põdravasikas lihtsalt ei mahu enam ema kõhu alla ära.

Olete põdravasikaga kohtunud, mis ta silmist paistis?

Kohtunud olen paaripäevase põdravasikaga. Jalad tal juba kandsid, lamas rahulikkult rohus, vaatas hirmunud pilgul otsa, sest kohtumine oli ootamatu. Mingit otsest kartust nii noorel vasikal inimese suhtes ei ole, tal puudub selleks kogemus.

Kas kantseldamises teeb lehm järglase sool vahet?

Loomad ei tunne ära soolist erinevust, nad teevad vahet indiviididel – oma tuntakse ära turjakraavade järgi. Kaksikvasikate puhul on väga haruldane, kui mõlemad on pullvasikad. Pullvasikad on suuremad, loom peab olema äärmiselt elujõuline.

Nii peaks kujunema emaste tugev ülekaal.

Siiski mitte. Isaseid sünnib pisut rohkem, aga neid ka hukkub roh-

kem. Esimesed paar nädalat on kriitiline aeg. Suurem suremus on esimesel nädalal, vasikad on väga kaitsetud. Ohu korral võib vasikas siiski ka häälitseada ning sarnaselt kitsega eemaldub ka põdralehm oma vasikast, et tähelepanu eemale juhtida. Seega, leides metsast üksiku põdravasika, ei pea arvama, et ema on ta maha jätnud. Kui vasikas esimese suve üle elab ning teda sügisel ei kütita, siis suure tõenäosusega elab ta ka talve üle.

Millist õpetust ema vasikale jagab, isa on ju rännuteedel?

Väga harva on kohatud põdraperekonda, kus kõik kolm pere-liiget koos. Põdrad on üsna eraklikud loomad. Põdrapullid liginevad põdralehmale tõesti vaid jooksuajal. Võib loota, et sündinud põdravasika isa oli ligi 140 sentimeetri laiuste kühvelsarvedega pull. Mis vasika õpetamise puutub, siis on pea kogu tarkus juba geenidega kaasa antud. Vasikad on mänguhimulised ja ilma igasuguse õpetuseta ilmub

nende mängudes ka näiteks aggressiivsus. Samuti tunneb loom ära taime, mida ta sööma peab, mis talle kasulik on. Loom näeb metsas liikudes kõike. Kui inimene metsas elaks, tunneks ta ka iga rada, iga puud.

Esimese puulehe tõmbab vasikas mokaade vahele kiiresti. Paljus vasikas muidugi jäljendab ema. Kui ema koorib ka suvel puid, hakkab vasikaski seda üsna kiiresti tegema.

Põtrade toiduks on peamiselt lehtpuude noored võrsed, lehed, pajukoor, männikasvud, kuid võtab ka rohttaimi. Noored jahimehed ütlevad, et põdrad on põlvili ja ahmivad rohtu süüa, aga vaadake ikka, kus põdra põlved on – kõhu all. Tegelikult toetab põder maast süües randmete peale. Meelsasti söövad põdrad veetaimi, isegi vesikuppu, paraku vesiroosi on meil vähe. Veetaimedest saavad nad naatriumi.

Ujumistunde ei ole siis ka vaja anda?

Põder ujub hästi tänu arenenud kopsudele ja õhurikkale karvastikule. 1960. aastatel oli põtru üsna palju, siis jõudsid nad ka saartele. Vormsi saarel Ranne Juhan, vana metsaülem kõneles, et põdrad ujuvad meres. Ruhnu on ainus koht, kus põder ei ole veel ära käinud, karu juba käis. Põdral veel käimata – häbiasi.

Kui palju põdravasikaid satub karu toidulauale?

Karule põdravasikad meeldivad. Vasikat hoiab see, et ta on hästi paigal. Ega heinakuhjast nõela otsida nii väga kerge ole. Soomes vastu Venemaa piiri on karusid palju ning mõnel aastal on põdrarajaht seepärast isegi keelatud.

Kui kiiresti pistab puuk oma suised vasikasse?

Vasikas liigub rohu sees, üks ta saab puugi üsna kohe külge. Puuke on põdradel tohutult palju. Täi-ga pool on põdral seljas korraga loendatud kuni 16 000 puuki. Nad võivad suure hulga verd loomast välja pumbata, see on kole asi. Kui jahikoeral on kümneid puuke korraga seljas, võib põdral neid olla sadu.

Kui põtru poleks, kas siis poleks ka põdrakarvseid?

Need on huvitavad elukad. Põdrakarvades saadavadki nad mõõda pea kogu elu, nende munad ja nukud kinnituvad põdrakarvade külge, ja kui lennuvõimeliseks saavad, leiavad nad jälle mõne põdra üles. Eks nad lendavad ka inimese peale, aga põdra seljas tunnevad nad end kõige paremini. Parmude eest kaitseb põtra õnneks tihe karv.

Miks ei ole Eesti poodides põdrakujulisi mänguasju?

Ma jätaks kõik krokodillid ja mis tahes loomad mänguasjariiuilult ära. Mulle on ääretult sümpaatne Norras, Rootsisis või Alaskal käies näha, et sealsed loomad on ka mänguasjadena suure au sees. Kui sa oma kandi looma armastad kõige rohkem, siis suudad ka muud armastada.

Oleme linnastunud, elu neis karpides määrab tihti ka meie mõtteviisi ning loodust armastades ei arva me loomast nagu koduloomast, vaid nagu lemmikloomast. Kui inimene elaks rohkem maal kogukondadena, nagu vanasti oli, siis annaks see meile rohkem talupojatarkust.

UUDISED

Jüri Tõnisson kommenteerib

Metsas kehtib linnurahu

Maaleht (30.4.09): Kevadsuve aeg 15. aprillist 15. juunini on lindude ja loomade paljunemise kõrghetk ning tark metsaomanik lindude pesitsusajal ei raiu. Mets on kui kontserdisaal, parim paik, kus saab nüüd oma perega jalutada.

Jüri Tõnisson: Metsa vaikuse häirimine on tõsine probleem. Mitte ainult kooslused, vaid ka vaikus on hästi suur väärtus.

Jaht aegade vahel?

Maaleht (30.4.09): Raplamaa Toosikannu puhkekeskus plaanib piirata oma kümne ruutkilomeetri suuruse maa aiaga ning hakata seal elavaid ulukeid loodus- ja jahiturismi edendamise eesmärgil majandama. Praeguse kujutluse järgi tahetakse aia sisse jäävate ulukite arvu hoida veidi suuremana kui vabas looduses.

Jüri Tõnisson: Plaan ei ole veel päris läbi mõeldud. Ei ütle, et see asi ei kõlba kuskile, kuid ei ole ka tuline poolehoidja. Tarandik lõhub ära mitme liigi rännuteed ning sünnib elupaiku muutma. Tean neid hädasid, mis seal tekivad. Tarandikus metsa säilimist tagada on töömahukas ettevõte.

Metskitse maius noorendikes

Meie Maa (28.4.09): Muhu riigimetsa lankidel on vähemalt 90 protsenti istutatud kuusetaimedest ning loodusliku uuenemise teel kasvama hakanud männi- ja kasetaimedest metskitsedest kahjustatud.

Jüri Tõnisson: Kui taluniku metsas oleks nii palju kahjustusi, mille tagajärjel mets kohe tühjaks jääb, oleks asi väga hull.

Metssead ja taluvuspiir

Sakala (18.4.09): Viljandimaa jahimeeste liidu esimehe Veljo Kase arvates sõltub metssigade hävitustööd hinnates palju sellest, milline on inimeste taluvuspiir.

Jüri Tõnisson: Kui tahame, et metsas säiliks liigiline mitmekesisus, siis peame teadma, et eri liigid kontrollivad üksteist mingil määral. Tuleb kooslust vaadata liigiti ning suhetes teiste liikidega. Mida suurem loom, seda mitmekesisem võib olla tema suhete spekter teiste loomadega, ning see ei sõltu nii väga inimesest.

Põrsad elavad turismitalus

Meie Maa (13.4.09): Muhu jahimees leidis kolm orvuks jäänud metsseapõrsast. Kuna loomad on inimestega juba väga ära harjunud, siis metsa neid tagasi ei saadeta.

Jüri Tõnisson: Kui inimene pole metslooma oma lemmikuks kasvatanud ja loom on säilitanud iseseisvuse (ta ei näe ega tunne oma talitajaid), siis on tagasi loodusesse laskmisel lootust. Midagi on tal jäänud aga ka saamata, mida ta metsas õppinuks.

Eha Järv: Põdrauriija Jüri Tõnisson on loomade, inimeste ja puude vahelistes suhetes õiglane nagu rahukohtunik. Ta püüab mõista eri pooli, teades, et tasakaal on seatud kõrgemalt, looduse poolt. Inimene võtab vahele segades endale vastutuse, mida saab kanda vaid teadmiste põhjal.



Eha Järv
eha@greengate.ee

UUDISED

Võimalus rohetootmiseks

EDIE (30.4.09): Greenpeace süüdistab Ühendkuningriigi valitsust söe- ja tuumaenergia eelistamises ajal, mil tuuleturbiinide tootjad töötuks jäävad. Üle 600 töötaja võib töö kaotada, kui Taani tuuleturbiinide tootja Vestas Ühendkuningriigis majanduskriisi tõttu pillid kotti paneb.

Arni Alandi: Rohelised majandusteadlased on rõhutanud, et majanduskriis annab suurepärase võimaluse rohelist tootmist laiendada. See, et valitsused käivad mõnel pool endiselt vähikäiku, toob kurbi tagajärgegi nii keskkonnale kui ka majandusele.

Hinnas olgu ka keskkond

EDIE (29.4.09): Toodete ja teenuste hind peab kajastama nende võimalikku mõju loodusele, rõhutab Euroopa Keskkonnaagentuur. On selge, et tööstus ega põllumajandus ei saa toime metsi raiumata, põldu kündmata ega soid kuivendamata, ent konkurents peaks võitjaks jääma siiski need, kes keskkonnale võimalikult vähe kahju teevad.

Arni Alandi: Keskkonnamõtjude arvestamist teenuste ja kaupade hinnas on nõutud juba ammu. Paraku asjata.

Tuuleturbiinid katustel

Yle Uutiset (29.4.09): Soome arendajad kavatsesid tuuleturbiinide lamakatustelise majade katustele. Eriti sobivaiks peetakse tööstushooneid ja kaubanduskeskusi.

Arni Alandi: Kaks kärbest ühe hoobiga. Tuulejaamad kerkivad metsiku looduse asemel kultuurimaastikule ja energiat tootetakse just seal, kus seda tarbitakse.

Mida teha autohordidega?

MSNBC (29.4.09): USA saastunuiima õhuga linn on Los Angeles. Hullem on aga, et 60 protsenti ameeriklastest elab väga saastunud õhuga aladel.

Arni Alandi: Õhk on tugevasti saastunud kõigis USA suurlinnades. Saastavast kivisõeenergiast võib vabaneda, paigutades tuulejaamu pilvelõhkujate tippu. Mida aga teha heitgaase paiskavate autohordidega?

Majanduskriis ja plekkpurk

Earth 911 (29.4.09): Veel mullu oli plekist joogipurkide taarapunkti viimine ameeriklastele tulus tegevus. Praegu see enam ära ei tasu, sest alumiiniumi hind on majanduskriisi tõttu kõvasti langenud.

Arni Alandi: Keskkonnakaitsjate meelest pole hinnalangus tingimata negatiivne. Esiteks vähendab majanduskriis purgijookide tarbimist. Teiseks on nupumehed leidnud plekkpurkide kasutuseks uusi lahendusi.

Aabitsatõdede juurde tagasi

ENS (28.4.09): Euroopa Liit ei saa hakka elurikkuse kaitseks 2010. aastani võetud kohustustega, teatab Euroopa Komisjon.

Arni Alandi: Euroopa Komisjoni presidendid Jose Manuel Barroso sõnul pole komisjoni kapsaad siiski ainuke, kuhu kive tuleks loopida. «Kuni rahval pole selget ettekujutust, siis elurikkust üldse kaitsta tuleb, ei saa lootda ka tõhusaid samme,» leiab Barroso, allkirjutanu arust põhjendatult.

Arni Alandi
arni@greengate.ee



Baikali-äärne paberivabrik seiskus ja andis teed ökoturismi plaanidele

Mirjam Matiisen
greengate@greengate.ee

Kurikuulus Baikalski paber- ja tselluloosivabrik on andnud tõuke paljude Siberi keskkonnaliikumiste tekkele.

Greenpeace'i Venemaa harukontori Baikali-ekspert Roman Vazhenkov on Baikali järve koos paberivabrikuga nimetanud ka «kogu Venemaa keskkonnaliikumiste hälliks».

Tänavu veebruaris paberivabrik seisati, omanikud viitasid «majanduslikele ja tehnilistele põhjustele». Ühtlasi tähendas sulgemine töökoha kaotust enam kui kahele tuhandele Baikalski elanikule.

Seega ei vandunud paberivabrik alla teadlaste ega keskkonnakaitsjate protestidele, vaid majandusolukorrale. Järsult oli vähenenud Hiina nõudlus looriga pleegitamata tselluloosi järele, mida paberivabrik oli hakanud tootma mullu septembris. Sulgemise teine põhjus oli aga vabriku iganenud tehnoloogia.

Paber- ja tselluloosivabriku heitvete pumpamine maailma vanimasse ja sügavaimasse mageveejärve on küll peatatud, kuid nüüd on keskkonnaprobleemid asendunud sotsiaalsete probleemidega. Baikalsk on üks paljudest nõukogude ajal rajatud linnadest, mis toetus vaid ühele tootmisvaldkonnale.

«Olukord on praegu äärmiselt pingeline,» tunnistas selle aasta aprillikuus ajakirjanikele Baikalski linnapea Valeri Pintajev. Meeri sõnul on pingete põhjuseks paljuski tsiasia, et umbes tuhatkond vallandatud inimest pole saanud viimaste töökoode eest ei palka ega ka koondamisrahasid. Baikalski linnapea on lubanud, et nii kohalik omavalitsus kui ka Irkutski oblasti juhtkond teevad omalt poolt kõik võimaliku pingete leevendamiseks.

Igatahes pole linnavalitsus ainus, kes püüab Baikalski linna kriisist välja tuua: suure osa sellest tööst teeb siin Siberis ära mittetulundussektor. Keskkonnaorganisatsioonid Baikalskaja Ekoloogitseskaja Volna ja Greenpeace-Venemaa on juba aastaid rõhutanud alternatiivsete töökohade loomise vajadust Baikalskis, juhuks kui vabrik peaks suletama.

Juba mitu kuud enne paberivabriku sulgemist alustas üks vanimaid keskkonnakaitseseorganisatsioone Ida-Siberis, Baikalskaja Ekoloogitseskaja Volna, Baikalski linnas programmiga, mis aitab kujundada Baikalski linnast keskkonnahoidliku turismi piirkonna. Koostöös linnavalitsusega toetab see mittetulundusühing Baikalski ettevõtete omanikke, kes loovad uusi töökohti turismis vallas, aga ka kohalike inimeste algatusi turismiettevõtete asutamisel.

Marina Rikhvanova, Baikalskaja Ekoloogitseskaja Volna juhatuse liige, võitis mullu maineka Goldmani-nimelise keskkonnakaitsjate auhinna, mida antakse välja Põhja-Ameerikas. Osa auhinnarahast annab ta Baikalski linna majanduse arendamiseks. Samuti toetab Baikalski programmi Ameerika fond, Ford



Kas lihtsalt protestijad või ka ökoturismi arendajad?

Erakogu

Baikalski paber- ja tselluloosivabrik

Otsus Baikali edelaossa paber- ja tselluloosivabrik ehitada tehti aastal 1958. Samal aastal koostasid Siberi teadlased valitsusele pöördumise soovitusel otsida kavandatavale vabrikule muu asukoht.

Vabrik hakkas Baikalski linnas tööle 1966. aastal.

Mitme teadlase hinnangul ületas vette sattunud õhulike mürkainete hulk planeeritu enam kui sada korda juba esimesel aastal.

1980ndate lõpul ja 1990ndatel hukkus Baikali järves ootamatult palju hülgelid, kelle organismis leiti hiljem mürgiseid dioksiine. Hülgeliste hukku seostati paberivabrikuga. Palju surnud hülgelid leiti paberivabriku lähedalt.

2005. aastal lahkus Baikalski vabriku ümberprofileerimise projektist Maailmapank, kes pidi rahastama tootmise keskkonnahoidlikuks muutmist. Maailmapanga hinnangul ei olnud vabriku juhtkond koostööks usaldusväärne.

Praegu kuuluvad vabriku aktsiad 51 protsendi ulatuses ettevõttele Continental Management (omanikuks Venemaa rikkamaid mehi Oleg Deripashka) ja 49 protsendi ulatuses Vene riigile.

Artikli autor Mirjam Matiisen teeb Irkutskis programmi Euroopa Noored raames vabatahtlikku tööd.



Foundation.

Rikhvanova usub, et Baikalskit ootab ees tulevik, kus ei ohustata ei keskkonda ega inimeste majanduslikku heaolu. «Turismindus ei tohiks loodust hävitada, vastupidi, see peaks aitama loodust säilitada,» selgitab Rikhvanova. «Meie eesmärgiks on teha Baikalskist uusi ökoloogilisi tehnoloogiaid tutvustav piirkond, kuid neid tehnoloogiaid peaksid hakkama kasutama kohalikud. Samas toetame inimeste traditsioonilisi oskusi, mis on omased just sellele regioonile.»

Tööstuslinnal omad plussid

17 000 elanikuga Baikalsk asub Burjaatia vabariigi piiri lähedal. Seetõttu on selles piirkonnas ka üksjagu kultuuride segunemist, mis turismi seisukohast tuleb pigem kasuks. Linna asukoht Baikali järve kaldal on juba niikuinii trumbiks.

Selleks, et Baikalski elanikke loovalt mõtlema innustada, korraldab keskkonnaorganisatsioon Baikalskaja Ekoloogitseskaja Volna kohalikele elanikele turismi vald-

konna äriideede konkurssi, mille võitjad saavad stardikapitali oma ettevõtte asutamiseks. Samuti korraldab mittetulundusühing kohalikele turisminduse ja äriduse seminare. Rajamisel on turismiinfo punkt ja valmimas on Baikalskit tutvustav brošüür linna külalistele.

Marina Rikhvanova rõhutab, et minnalaskmismeeleolude vältimiseks Baikalskis on oluline, et kohalikud elanikud osaleksid aruteludes linna tuleviku üle. Ta mõnab, et vabrikutööst ilmajäänute hulgas on erinevalt motiveeritud inimesi. «Mõned lihtsalt jooivad, kulutades nii oma viimased veeringud. Teised on linnast lahkunud muudesse piirkondadesse tööd otsima,» selgitab Rikhvanova. «Aga ka mujal pole majanduskriisi tõttu palju raketid pakkuda. Baikalskis on samas inimesi, kes üritavad selle muudatusega oma elus kohane da, ja nad on valmis koos meiega otsima lahendusi.»

Eriti toetab keskkonnaorganisatsioon neid alustavaid turismiettevõtteid, kes suudavad luua mõne uue töökoha. Heaks näi-

teks on Baikalski lähedal elav abi-elupaar, kes rajab pajuistandust. Pajudest hakkavad kohalikud elanikud meisterdama traditsioonilisi vitspunutisi.

Rahvusvahelise turismiatraktsioonina on Baikalskis tuntust kogumas juba kaks viimast talve tegutsenud omapärane jäät saunakompleks Baikali järvel. Baikali puhtuse huvides pole saunakompleksi pesta lubatud, saab vaid võtta leili ja hüpata keset järve asuvasse basseini.

Süüdistus keskkonnakaitsjatele

Aastakümneid on paljud Venemaa ja ka rahvusvahelised keskkonnaorganisatsioonid korraldanud Baikali-äärse paberivabriku vastu protestidemonstratsioone, kirjutatud on lugematu hulk palvekirju valitsusasutustele. Kuigi paberivabriku töö seisati lõplikult alles praeguse majanduskriisi tõttu, kipuvad paljud tööst ilmajäänud siiski ettevõtte sulgemises süüdistama keskkonnakaitsjaid.

Inglismaa päritolu keskkonnakaitsja Jennie Sutton, Irkutski keskkonnakaitseseorganisatsiooni Baikalskaja Ekoloogitseskaja Volna asutajaliikmeid, usub, et Baikalski elanike selliseid hinnanguid on mõjutanud vabriku juhtkond. «Juhtkonna sõnul olid keskkonnakaitsjad need, kes sundisid vabrikut üle minema suletud veeringlusega süsteemile ja see tehnoloogia ei võimaldanud enam nende toodangut müüa,» selgitab Sutton.

Marina Rikhvanova sõnul on paberivabriku töötajad eravestlustes maininud, et ohutu suletud veeringlusega süsteem, millele vabrik läks seoses kloori kasutuse lõpetamisega väidetavalt üle septembris 2008 ja mis pidanuks lõpetama heitvete suunamise Baikali järve, on tegelikult muut ning jäätmed lasti ikka järve.

Keskkonnakaitsja Jennie Sutton: «Baikali vesi pole lihtsalt puhas vesi. Siinne elupaik on väga eriline. Olgugi et Baikalski vabriku heitveed olid puhtamad kui paljude teiste vabrikute heitveed, polnud need küllalt puhtad Baikali jaoks.»

Restorani keetis nõgesesuppi

Liina Espenberg
liina@greengate.ee

Tartu restorani Entri peakokk Anu Liblik keetis Rohelise Värava toimetajate korjatud kõrvenõgestest tervisliku supi.

«Nõges kasvab mühinal, lähen korjele,» andis toimetaja Eha Järv teada, kui esimesed ligi kahekümne soojakraadiga ilmad maieelsel nädalal kulu keskele rohelust töid. Olime Rohelise Värava toimetusega otsustanud keeta kõrvenõgestest suppi. Viimati sõin seda lapsena, kui elasin veel Tartu Supilinnas. Suppi tegi toona minu vanatädi Maria, ja sõime seda hapukoorega.

Kodudes on nõgeseleent ikka keedetud, aga kas seda ka Tartu söögikohtadest leiab? Uurisime asja ja saime eitava vastuse. Nõgestest suppi nõustus aga eksperimendi korras tegema restorani Entri peakokk Anu Liblik.

Toimetaja Eha hankeretk Ülenurme valla Soosilla küla metsa läks korda. «Vana raiesmik valendas ülaltest, nõgesed turritasid kulu seest, niisugused kolme kuni kaheksa sentimeetri pikkused. Teopojukesed olid neid juba näksimas. Laulsid mustastras, metsvint, rasvatihane, väike-lehelind ehk silksolk, kukkus kägu,» jagas Eha rõõmu, ja mis peasi, tõi kotitäie nõgeseid.

Veerand tunniga valmis

Minu osaks sai koka abistamine restorani köögis. 30. aprillil täpselt kell 11 sidusin juuksed kinni ning tõmbasin valge kitli ülle. Olen oma perele tuhandeid kordi süüa teinud, aga restorani köögis ei olnud ma kunagi enne toimetanud. Üllatus-üllatus, see köök ei olnud teab mis suur. Ootas suuri padasid ja hulka toimekaid tegelasi. Näha oli aga paari auravat pada, üks kokapoiss praadis ülepannikooke ja nõudepesija toimetas vaikselt. Laual ootasid kooritud sibulad, kukeseened, astelpajumarjad ja toored vutimunad.

«Hakkame siis peale, siin on roheline tooraine, pese need ära ja lõika peeneks,» ulatas Anu Liblik mulle nõgesekoti ja noa.



Entri restorani peakokk Anu Liblik jagab vitamiinirikka leeme taldrikutesse.

Lauri Kulpsoo

Kallan kõrvenõgesed keeva veega üle ja siis hakin neid. Samal ajal tükeldab peakokk sibulad ja kukeseened. Pärin, kas ta on varem ka nõgestest suppi keetnud. «Tegelikult mitte, see on esimene kord,» kõlab vastus. «Eile

uurisin internetist, mida supisse panna. Mõtlesin aga, et võiks teha tavapärasest retseptist erineva.»

Sibulad ja seened praevad pannil vähese õliga. Puljong hakkab vaikselt keema tõusma, mait-

Körvenõgesesupp

Restorani Entri peakoka Anu Libliku retsept kuuele sööjale.

- 2 l kõõgviljapuljongit, võib valmistada puljongipulbrist või -kuubikutest.
 - 3 peotäit noori kõrvenõgeseid
 - 100 g (2 väiksemat) mugul-sibulat
 - 200 g kukeseeni
 - 50 g astelpajumarju
- Soovi korral tilli ja murulauku

seme, ega see liialt soolane ole saanud. Pannilt kerib mõnusat seenelõhna ja sibulad on klaasjaks muutunud. «Kui lõhna tõusma hakkab, siis kauem enam praadida pole vaja,» õpetab Anu Liblik ja kallab pannil podisenu keevasse puljongisse. Teine pott veega läheb tulele pošeeritud vutimunade tegemiseks. Aeg on ka nõgesed supile lisada, need ei taha kauast keetmist. Viimasena, kui pott on tulet võetud, rändavad supi sisse astelpajumarjad. Maitseme, oleme rahul. Nüüd on jäänud veel serveerimine. Supp taldrikusse tõstetud, lisab kokk igale portsule pošeeritud vutimuna ja kaunistuseks rohelised hernevõrsed. Nõgesesupi valmistamine oli aega võtnud veerand tundi, ja sellest kõige rohkem aega kulus vee keema ajamiseks. Kui borši ja nõgesesupi vahel valida tuleks, siis iga kell valiksin nõgesesupi.

Et paksem saaks

Rohelise Värava kaastöölise Margit Veromanni sõnul on väga põnev lahendus panna supi sisse kukeseeni ja astelpajumarju. «Mina oleksin ise teinud supi veidi paksema, lisades kas kartulit või riisi, nõgeseid oleksin pannud rohkem. Suurema osa aastast teeb meie vanaema nõgesesuppi kuitatunud nõgestest, mis vist teevadki supi paksemaks (paned kuiva puru ja see muudkui paisub). Täna on selline kaalujälgijate supp.» Nõgesesupi retsepte on palju, katsetada võib eri lisanditega, ka lihaga tehakse seda.

Muuseas, rootslased tähistavad volbrit traditsiooniliselt nõgesesupi söömisega.

UUDISED

Ökojalajälje kalkulaator

Universitas Tartuenssis (30.4.09): Kalkulaator, mille valmistasid Tartu ülikooli inimgeograafid, võimaldab analüüsida eesti-maalaste ökoloogilist mõju.

Maie Kiisel: Soovitan virtuaalset kalkulaatorit õpetajatele, kes koolitunnis käsitlevad säästvat arengut. Kalkulaator võimaldab üsna täpselt analüüsida iga käitumisakti mõju, esitatud on ka valitsemissektori mõju jalajäljele (kõikide elanike vahel ära jagatud). Nii eesti kui ka vene keeles!

Rohevahetustel elu sees

Tarbija24.ee (30.4.09): Eesti Aiaklubi korraldab juba mitmendat aastat aiandushuviliste kohtumisi, kus vahetatakse taimi ja muidugi aianduskogemusi.

Maie Kiisel: Kui sageli on teile kingitud näiteks potillili, mis mõne nädala pärast tuleb kõige täiega minema visata? Pest selle kasvatamiseks ei ole teil sobivaid tingimusi või polegi taimede rohkem elupäevi ette nähtud. Et oleks aga põhjust uus osta. Aiandusklubi käib aga rahalisest kasust kaugel mööda – mõte on arendada aianduskultuuri, anda taimede kaasa elmise kasvataja kogemus ning kindlus, et see taim meie tingimustes ka vastu peab.



Andke teekonnast teada!

Bioneer.ee (28.4.09): Algatus Rattarikkaks! kutsub rattureid üles oma peamisi rattamarsruute üles märkima – vaata <http://www.rattarikkaks.ee/rattakaart.html>.

Maie Kiisel: Võiks ju küsida, keda ja milleks huvitab minu rattamarsruut. Aga kuidas peaks minu linnavalitsuse veondusametnikud teada saama, milliste teelõikudele esmajoones tähelepanu pöörata? Näiteks plaanida rattateid. Ja ehk saavad ka algajad ratturid siis ohutumast teekonnast teada.

Müügisaaalis rohkem lugemist

Tartu Postimees (28.4.09): Vabatahtlike teavitusest hoolimata pole ettevõtjad pea midagi ette võtnud ohtlikeks tunnistatud värvainete toodetest eemaldamise heaks. Aasta pärast aga peavad pakenditel olema ohtlike värvainete kohta hoiatavad tekstid – oht hüperaktiivsuseks, allergiaks...

Maie Kiisel: Loodan, et ettevõtjad viimasel hetkel siiski ärkavad ja poes ei tule hoiatuste lugemiseks luupi appi võtta.

Fosforiit taas päevakorral

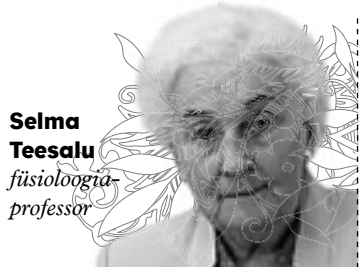
Virumaa Teataja (23.4.09): Peep Vassiljev taunib geoloogiakeskuse aprillikonverentsil «Unustatud maavarad» kõlanud üleskutset võtta kasutusele Virumaa maavarad.

Maie Kiisel: Kõhedust tekitab teadlaste tsitaat: «Ettevalmistavate töödega tuleks võimalikult kiiresti alustada, sest nagu on hästi teada, pakub diktüoneemakilt suurt huvi mitme välisriigi, näiteks Austraalia, Kanada jt mäetööstusfirmadele.» Kuidas me kaksikmündend aastat tagasi asjadest küll nii teistmoodi aru saime?

Naadiamps, võilillesalat ja mustasõstrajook

Jõudsin äsja oma maakodusse Väikese Munamäe lähelstel ja vaatan, et mustasõstralehesed on end kenasti välja ajanud. Siin on võilillelehed ja naadilehed – need on kevadel tervise kosutamiseks täiesti omal kohal. Naat ja võilill sobivad kõige paremini salatiks ning võilille natuke mörkja meki saab ikka kuidagi maitsvamaks teha.

Nõgesed on kevadpühadeks päikese käes vaid sõrmepikkuseks sirgunud, kuid nende söömisega soovitan kiirustada. Kui päike veel väga kuum ei ole, sööge nõgest terviseks, sest temas leidub tõesti väärtuslikke aineid. Nõgeseid võib peeneks hõõrutuna ka toorelt salati sisse panna, samuti supile lisada. Läbikuumist nõges ei vaja. Tugevasti läbi hõõrudes ei tee okkakesed kõrvetamisega liiga.



Selma Teesalu
füsioloogia-
professor

«Noortest lehekestest tehtud mustasõstrajook ja muidugi ka kasemahl puhastavad meid väga ilusti.»

Nõgesega seoses ei tohi aga unustada, et kui päike läheb väga kuumaks, siis tuleb selle taimede söömine lõpetada. Need kõrve-

karvad, millega nõges meid torakab, on serotoniini täis, ning see hormoon paneb meid küll naeratama, aga rohke päikesega valmistab meie organism seda ainet isegi küllalt. Kui seda hormooni saab palju, siis veri pakseneb. See põhjustab liigset hüübimist ning väsitab. Miks on lõunamaal inimesed laisad? Lõunapäike aitab toota serotoniini ja seda saab liiga palju.

Enne jaanipäeva tuleb aga nõgest korjata talveks, siis on ta meil hea abimees. Putrude sees ja tõmmisena saame endale juurde serotoniini, mida kutsutakse ka õnnehormooniks.

Meil on väga tublid looduse jutustajad, kuid nõgesehoiatust loodusjuttudes puudub. Südasuvinõges ei ole tervisele kasulik, inimesed vaimustusid nõgest ning liigse tarvitamisega

tekkis palju veenipõletikke ja verehüübimise kiirenemisi. Kesksuvel on nõges meile ohutaim, aga talvel hea abimees.

Kikkapüksid ehk piimapisarad ehk nurmenukud annavad meile samuti kosutust, ühest lehest saame kaetud C-vitamiini päevase vajaduse ning liigtarvitamist ei pea kartma, vees lahustuvad vitamiini ülejäägid lihtsalt väljutatakse organismist.

Plaanin kevadpühade lõunaks valmistada mõnusa rohelise salati, kus sees nurmenuku- ja võilillelehed, ning mustasõstrajooki – lehekestest ja punganupsuketest tõmmise: kuum vesi peale ning hoida veerand tundi. See on üks väga hea jook, saame vitamiini ja muud elujõudu ka. Noortest lehekestest tehtud mustasõstrajook ja muidugi ka kasemahl puhastavad meid väga ilusti.



Maie Kiisel
maie@greengate.ee

UUDISED

Robot võtab teadlaste töö

www.novaator.ee (3.4.09): Maailm kuulis esimest korda kahest robotist, mis suudavad iseseisvalt teadustööd teha. Walesi ülikooli robot Adam uuris pärmi, püstitades endale ülesandeid, tegi vajalikud katsed ning suutis ka katsete tulemusi tõlgendada. Cornelli ülikoolis loodud arvutiprogramm avastas iseseisvalt aga füüsikaseadusi.

Villu Päärt: Esialgu on sellised robotteadlased siiski üpris algelised, kuid teadusmaailm loodab siit abi just suuremahuliste ja pahahti üpris tüütute katsete juures. Teadlastel jääks rohkem aega loomingulisemate ülesannete jaoks.

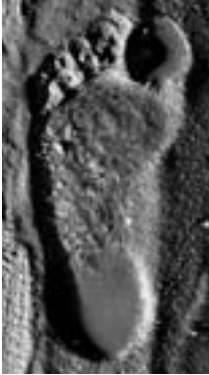
Mees ja naine on eri liigist

www.novaator.ee (24.4.09): Laste jaoks on liigi ja soo erinevust mõista keeruline, selgus Ameerika teadlaste uuringust.

Erinevus poiste ja tüdrukute vahel on laste jaoks samasugune kui erinevus koerte ja kasside vahel, mis ehk seletab ka seda, miks väikelapsed mõnikord arvavad, et kõik kassid on emased ja koerad isased. Sellisest eksiarvamusest saavad alguse paljud stereotüübid. Näiteks tüdrukute vähehuvi matemaatika ja loodusteaduste vastu võib tuleneda sellest, et neid peetakse traditsiooniliselt pigem meeste aladeks.

Liiga suur jalajälj

www.novaator.ee (15.4.09): Tartu ülikooli geograafiaosakonnas on loodud kalkulaator, mille abil igaüks võib internetis välja arvutada oma pere ökoloogilise jalajälje. See on leitav lingilt: www.ut.ee/mobility/jalajalg.



Ingmar Muusikus

Villu Päärt: Kui kalkulaatori tulemus oma tegeliku elupaiga kohta käes, siis võib põnevuse pärast püüda mängida läbi ka teisi variante. Näiteks vaadata, kui palju muudab ökoloogilise jalajälje suurust see, kui elada suure kortermaja asemel hoopis väikeses eramajas, või see, kui kooli ja tööle sõita isikliku auto asemel ühistranspordiga.

Rämpsposti kõrge hind

Novaator (15.4.09): Viirusetõrje tarkvara tootva firma McAfee raporti järgi neelab interneti rämpspost, mis kirjastidesse tüütut reklaami või peibutisi toob, aastas kahe miljoni koduga võrdse koguse energiat. See energiahulk kulub aastas ringlusse lastud 62 triljoni e-kirja saatmiseks, lugemiseks, filtreerimiseks ja kustutamiseks.

Villu Päärt: Järjekordne tõestus, et inimevuse kõiki tahke annab ümber arvutada keskkonnamõjuna. Mõtlemapanev arv.

Naer teeb tervemaks

Novaator (20.04.09): Huumorisaadete vaatamine võib aidata krooniliste haigete tervist tugevdada.

Villu Päärt: Sedalaadi uudiseid kohtab pea iga päev, kuid siin leiduva tarkusetera järgimine ei nõua suurt midagi: pole vaja hakata milleski loobuma või midagi rohkem sööma. Tuleb lihtsalt elu pisut helgema pilguga vaadata.

Villu Päärt

TÜ teadus- ja tehnoloogiateaduste portaali Novaatori (www.novaator.ee) peatoimetaja



Agali järve tabas roosa kevad

Klaarika Kikas

greengate@greengate.ee

Tänavu kevadel sündis Tartumaal Mäksa vallas asuval Agali järvel midagi kummalist. Nimelt lisandus järvele lillakasroosat värvi, mis muidu sinna ei kuulu.

Veekogu kaldad olid kaetud justkui õhukese lillakasroosa näsutiiribuga.

Nüüd aga kõigest järjest. Alustama peaksin ilmselt endast. Olen peagi Tartu Mart Reiniku gümnaasiumi lõpetav abiturient, mille meeldib looduses viibida ja tunnen huvi bioloogia vastu.

2008. aasta sügisel sain võimaluse astuda maaülikooli loodusteaduste kooli (vt www.emu.ee), kus tänavu on õpilasi kokku 24, mitmest Tartumaa koolist.

See ei ole traditsiooniline kool, kus on kohustus käia ja nelja seinaga vahel tuupida ka seda, mis huvi ei paku. Hoopis vastupidi, see on tänuväärne ettevõtmine, mis õpetab noori märkama enda ümbrust. Sealjuures toimub enamik õppetööst õues, vaba loengu vormis.

Üheks selliseks õppekäiguks oli 18. veebruari väljasõit Võrtsjärve limnoloogiakeskusesse, kus meid võõrustas lektor Reet Laugaste. Võtsime järvest proove ning saime hulga uusi teadmisi. Nagu tavaliselt, anti ka sel korral kodune ülesanne. Sedapuhku tuli kirjeldada oma lähiümbruse järve.

Järvele pääs raskendatud

Koos sõbranna Mari-Liis Viljuriga otsustasime valida Agali järve, kuna see jääb minu kodu lähedusse ja on 13-hektarise suuruse juures väga silmapaistev oma sügavuselt: tervelt 19,5 meetrit. Järveuurijate piiblikis kutsutakse Aare Mäemetsa raamatust «Eesti NSV järved ja nende kaitse» loome, et Agali on pea täielikult umbjärv, kuhu lõunast voolab sisse paar kraavi, nõrk väljavool on Emajõkke. Ilmselt esineb järves ka rohkesti allikaid.

Agali järve lähedusse kolisin juba 2004. aasta suvel, kuid tõelist mõnu järvest pole ma tunda saanud, sest järve ümbritsevad



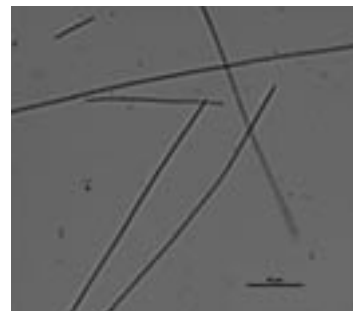
Agali järv 2009. aasta kevadel ja järve lillakasroosaks värvunud sinivetikas (paremal).

Klaarika Kikas

eramaad ja ligipääs veekogule on omaette ettevõtmine, iga aastaga aina keerukam. See on aga hoopis teine lugu ja nii jätkan sealt, kus pooleli jäin.

17. aprillil sain loodusteaduste koolist teate, et midagi on järvega lahti, ning koos sellega ka kirja, milles Kristel Panksep keskkonnalaborist palus võtta järvest veeproov ning teha pilte.

20. aprill – veeproovi võtmine. Koolist koju jõudes kaevasin kuurist teiste asjade seast välja oma tolmunud jalgratta, seadsin selle sõidukorda, haarasin kaasa puhta pudeli ja fotoaparadi ning asusin teele. Tee iseenesest ei ole pikk, kuid ratas tuli jätta maha



Kairi Maileht

õige pea, kuna ainsaks mulle teadaolevaks võimaluseks veeni pääseda oli minna mööda küntud põldu ümber aiaga piiratud eramaade kinnistute.

Veel mõne aasta eest viis ujumiskohani kõrgesse rohtu kasvatanud teerada, kuid nüüd pole ka seda enam ja keset rada ilutseb uus hoone. Kõiki takistusi trotsides jõudsin päralt.

Värvikiht taimedel

Kui armetu oli vaatepilt: üks lagunenuk pukki ja kitsas sissekäik järve, mis varsti kõrkjaisse kasvab. Lähemale jõudes märkasid kaldal lillakasroosat viiru, mis kulges piki järveäärt. Osa sellest oli märg ja tundus limane, teine osa oli kuivanud ning kattis kaldataimestikku õhukese värvikihtina. Laid sellel minu jaoks tundmatul ollusel ei olnud väga suur, jäädes umbes vahemikku 5–13 sentimeetrit. Üllatusest üle saanud, võtsin veeproovi ja tegin pilte, istusin mõne hetke järvekalda ning asusin tagasiteele.

Edasi toimetasin veeproovi maaülikooli, Võrtsjärve limnoloogiakeskuse uurijale Kairi Mailehele, ning pildid saatsin Reet Laugastele.

Mikroskoobis paljastus Agali järve värvimuutuse põhjus. Kairi Mailehe kirjast selgus, et järvevees oli end mõnusalt sisse seadnud *Planktothrix proliferica*, mis kuulub niitjate sinivetikate hulka. Tema kirjas seis: «Vetikaniitide laius on 2–5 µm ning need ahenevad otstest ja on kimpudeks koos. See vetikas tekitab veedõitsenguid, mille tagajärjel järve vesi punaseks. *Planktothrix proliferica* on mageveeliik, keda võib leida Euroopas Taani, Inglismaa, Saksamaa, Ungari, Norra ja Rootsi ning peale selle ka Põhja-Ameerika vetest.»

Nüüd on see liik leitud ka meie omas armsas Agali järves.

Miks sinivetikas vohab?

Järveuurija Reet Laugaste kirjutas selle kohta järgmist. «Eestis on kevadist jää punaseks värvumist täheldatud mõnel korral varemgi, näiteks 2006. aastal Otepää kandis Nõunis ja 1980. aastate keskkel Juusa järves mitu aastat järjest. Põhjuseks ikka seesama sinivetikas, kes on kohanenud vähese valgusega ja elab suvel järve põhja lähedal, rändab talvel ülespoole ja imbub kevadel jää sisse, kui see urbeks muutub.

Pole teada, miks seda igal aastal ei juhtu. Järves peavad valitsema sobivad tingimused (veel ei teata, millised) selle vetika hoogsa paljunemiseks. Kui neid pole, on niite ilmselt nii vähe, et meie silm jääb punast värvi ei erista.

Õpilased võiksid uurida kodukandi järvi

Eha Järv

eha@greengate.ee

Miks ei võiks õpilased uurida oma kodukandi järvi, aidates nii teadlastel andmeid koguda?

Maaülikooli loodusteaduste koolis on limnoloogiakeskuse vanemteadur Reet Laugaste mitmel aastal just selliseid koduseid töid andnud, ja need on toonud huvitavaid tulemusi. Näiteks kirjutas Kivilinna gümnaasiumi õpilane Viljar London Tartu- ja Põlvamaa piiril asuvatest Maaritsa tiikidest, millest õppejõul seni aimugi ei olnud. Uusi tiike ja järvesarnaseid veekogusid on seoses elamuehitusega viimastel aastakümnetel Eestisse tekkinud sadu, kõigis oma elustik.

Viljar London märkis Maaritsa järvede kohta näiteks järgmist: «Tiike on kokku kaheksa ja need rajas kunagine kolhoos. Kohalikud nimetavad neid numbritega. Kaheksas järv on kõige suurem ning oli ujumiskohana kõige populaarsem, kuni sinna uppus kaks last. Samuti ei ujuta esimeses järves, kuhu kohaliku legendi järgi kukkus kunagi kuumaõhupall ning veepinnal läikis kaua aega õlikiht.

Praeguseks on järvekaldad kinni kasvanud, sest keegi neid enam ei hoolda. Isegi kunagise supluskohta liivarand on läbi kasvanud pilliroo ja hundinuiaga, veepinnal ujuvad penikeeled. Hooldamise asemel rajati Euroopa Liidu rahadega juurde veel üks paisjärv ning seda kutsutakse nüüd üheksandaks järveks.

Kalamehed õngitsevad järvest peamiselt haugi, minu püütud kalad olid umbes kilosed.»

Reet Laugaste: «Minule oli nende järvede olemasolu suur üllatus, need tundusid väga huvitavad. Isegi koha pidavat tiigis elama, milles ma muidugi kõvasti kahtlesin. Kohalike küsitlemisega võib teinekord naljakaid asju kirja saada. Vähegi kobedamad veekogud on praeguseks «Järvede nimekirjas» üles loetud ning kirjeldatud. Maaritsa tiigid olid ilmselt nii väikesed, et sellesse nimekirja ei sattunud.

Nimestikku kanti enamjaolt üle ühe hektari suurused järved. Juba enne suurt sõda ajas Heinrich Riikojas seda piiri, sest kuskile tuleb joon tõmmata – iga viimast kui tiiki ega lombikest ei saa nimestikku panna.

Aga neid järvekesi kirjeldada, nende olemasolu teadvustada võivad õpilased ikka ning kuskil avaldada, kas või mingis ajakirjas. Earth-programmiga saab ka suuruse ära mõõta. Nimed panna, kohalikud ju ikka kuidagi nimetavad. Millest alates võiks kaevatud tiiki veekoguks nimetada? Elustik tuleb sinna päris ruttu, juba mõne kuuga. Sellepärast, et linna jalgadele jääb naabertiigi asukaid külge. Kalu peab ikkagi inimene sisse tooma, sest on juhuslik, kui kudu linnujalgadega sisse tuleb. Elustik ei pruugi kaevatud tiigis olla siiski täpselt niisugune kui läheduses asuvas järves. Siin toimub midagi müstilist. Juba Konrad Lorenz kirjutas, et kui teil on kaks akvaariumi ja kõik asjad teete täpselt ühtemoodi, on elustik neis ikkagi erinev.

Eesti rohelised juured: karjasepasun

Luule Lõhmus
luule@greengate.ee

Puupasun, aga ka lutt, piibar, paimetõru, tõi või hunditõri. Seda karjapoi- si abimeest ja lustiriista tuntakse mitme nimega.

Karjapoi si abimees ja lustiriist – ühesõnaga karjasepasun.

Külatanumalt kostev hää l kiirustas taluperenaist tagant: «Tutu-lutu-tutu-lutu». Sumb- külades, kus loomad ühiskar- jas hoiti, käis karjane hommi- kul läbi küla ja kogus loomi kokku. Pasunaheliga andis ta perenaistele märku loomad laudast välja ajada. Öhtupoo- likul oli karjakelladega segu- nev pasunaheli märgiks karja koju saabumiseks.

Piibar oli nii väärt töö- vahend kui ka meelelahutaja karjapoi si elus. Tuli ju ikka ette, et loomad olid vait ja vagusad ning karjasele kippus igavus kallale.

Karjasepasunat ei saa pida- da eriliseks muusikainstru- mendiks, pigem on ta selline tõrtsutamise riist, leiab Jüri Kusmin, Raplamaa Sillaotsa talumuuseumi juhataja. Puu- dudud ju traditsioonilised sõr- meavad, millega helisid suu- nata. Osavamad karjapoi sid suutsid siiski mõned natura- alhelidel põhinevad viisijupid välja võluda. Viisides vaheldu- sid aeglasel osad kiirete pasu- na lututamistega.

Üksikud jämedad tõrtsatused

Ülo Reidolf Rõngu pasuna- koorist meenutab, kuidas ta lapsepõlves koos vennaga kar- jas käis. Loomulikult kuulus karjasepasuna puhumine asja juurde. «Eks see rohkem lõbuasi oli meile,» räägib ta, et kord vanemate poiste pasuna- tegemist näinud, tuli isu ka endal proovida.

Mingeid kindlaid viisijup- pe neil vennaga välja ei kuju- nenud, pasun oli niisama mitmesuguste helide katseta- miseks. Seetõttu täiendasid poi sid pasunat ka sõrme-

7. Lepapasun³³



«Kuulsin kedagi karjapoi sikest eemal metsas lepapasunaga puhuvat. Rõhuga märgitud kaheksandikud 1., 2. ja 4. taktis puhus ta rõhuga (aktsentueeritult). Läbi õhtuse õhu kõlasid puhtad hääled imeilusalt. Kaugel kajasivad primitiivse mänguriista natuurhääled vastu, endistega harmoneerides.»

«Kui loomade ülesajamiseks läks, oli pasunaga metsas puude vahel tülikas joosta. Pasunat tuli hoida kahe mehega.»

Olav Sarv



avadeka – nii sai helide valik laiem.

Bioloog Olav Sarv valmis- tas karjasepasuna koos oma sõbra Kristjan Mooraga tudengipäevil 1985. aastal Lahemaal zooloogiapraktiku- mi ajal. Poiste eesmärgiks oli pasuna abil loomi metsas jooksu ajada, et siis saaks neid vaadelda ja pildistada. Aju- jahis on iga hää teretulnud.

«Tegime selle kasetohust,» kirjeldab elamuslikku ettevõt-

mist Olav Sarv. «Keerasime küllalt peenikese pasunatoru, sest jämedamast ei jõudnud häält välja puhuda. Peenike- sena sai toru ka pikem ja ees- märk oli ikka, et mida pikem, seda uhkem.»

Et karjapoi sid ka vanasti ikka uhkuse pärast pikemaid pasunaid vormisid, kinnitab rahvapärinus.

«Viiside mängimiseks meie pasun ei sobinud,» jätkab Olav Sarv, «sest mingeid sõrmitse-

mise ava- sid me ei teinud. Torust tulid vaid üksikud jämedad tõrtsa- tused.

Kui loomade ülesajamiseks läks, oli pasunaga mets- sas puude vahel tü- likas joosta. Pasun tuli käima panna ka- he mehega. «Üks hoidis toru, teine puhus.»

Pasunajahi lõpus kostiski lähedaselt metsasihilt rõõmu- hüüe, sihil varitsenud kursu- sevännal õnnestus pildistada põtra. Oli siis eluka üles aja- nud pasunatõrts või lihtsalt ragin.

Lausa kunstiteos

Juba kolmkümmend aastat kuulutavad kaks piibarit ehk karjasepasuna mängijat Tal- linna Viru tänava ja Pärnu maantee nurgal Musumäel kevade algust. Mängijateks on isa ja poeg, Toivo Luhats ja Toomas Luhats. Algas selle

Kose

Viis Herbert Tampere raa- matust «Eesti rahvapillid ja rahvatantsud».

Tundmatu karjase pasun ERMi kogust.

tradit- siooni Tiina Mägi Kodu- linna majast.

Karjasepasuna ehk piibari eri helid tekitata- se Toomas Luhatsi sõnul huultega või puhumistugevust varieerides.

Iga piibar on erinev, lepa-, kase- või pajukoorest koonili- ne keeratud pillitoru, lausa kunstiteos, ütleb Toomas Luhats. «Õige karjasepasun on ilma sõrmitsemisaukudeta. Kui on augud, siis on see leporu, ja leporu on ka lühem.»

Ta meenutab veel, et män- gis kaheksa-aastasena rahva- tantsupeol karjasepasunat, mis oli pikem kui ta ise.

Mängu saab õppida

Enamlevinud pasunamaterja- loks on lepakoost. Pilli saab val- mistada vaid siis, kui puudel mahlad liiguvad ja koor lahti. Lepatoru tegemiseks võetak- se pisut üle meetrine oksteta lepalhalg ja kooritakse sellel spiraaljalts kümnesentimeetri- se ribana koor. Sellest koorest keerataksegi pasun kokku.

Karjasepasunat on tehtud ka pärnakoorest ning kuuse-, kase- ja haavapuidust. Viimas- tel juhtudel lõigati puutüvi pooleks, õõnestati seest tüh- jaks ning liideti mõlemad pool- led pasunaks. Kui oli soov, et

pasun suve vastu peaks, tuli see puhkehetkedel vette likku panna. Vastasel juhul kuivas pasun ära – heli polnud enam see mis enne ja pill võis ker- gesti puruneda.

Ülo Reidolfi sõnul ei paistu- nud loomad küll suuremat hoolivat poiste muusikalistest katsetustest. Alguses ajasid kõrvad kikki, kuid peagi har- jusid karjaliste tõrtsutamise- ga ära. Jüri Kusmin soovis, et küllap lojused tead- sid: kuniks karjapoi sid puhub, on ka neil silm peal hoitud ja oht ei ähvarda.

Selleks, et saaks pasunat või tohutorbikut meisterdada, pidi karjapoi sil taskunuga olema. Väitsa olemasolu oli auasi.

Loomi karjatavad nüüd pasunaga poiste asemel elek- trikarjused ning karjasepasu- nat saab meisterdama õppida vaid üksikute meeste käe all muuseumis või eraldi õppe- päevadel. Jüri Kusmin õpetab koolilapsi karjasepasunat puhuma.

Pole igal poisikesel enam oma väitsagi. Nii kipuvad ka- duma meisterdamisoskus ja leidlikkus loodusest omale tegevust leida. Võib-olla tasuks isadell-poegadel mõni oskaja mees üles otsida ja ka endale mõnus mänguriist valmis meisterdada. Mis te arvate, kuidas kõlab karjasepasun õhtu- vaikuses?

ROHELINE UUDIS
100 AASTAT
TAGASI

Hiinlased tulevad

Mitmed Wiljandimaa mõis- nikud on otsuseks teinud Mandshuriast hiinlasi põllu- tööliste sissevedama hakata.

Esialgul – ja nimelt tänawu suwel juba – toodawat 100 meest, kelledele – peale prii korteri ja kütte 60 kop. päewas palka maksetawat. Huwitawa juurdemärkusena teatab leht ühtlasi, et mitmed talupereme- hed soowi awaldanud, et mõis- nikud ka nende tarwis kaugel idast töölisi tooks.

Paistab nii wäga, et mõisni- kud walmis on, igale muulase- le, olgu ta kust ilmakaarest ta- hes, kõrgemat palka maksmat, kui oma endiste pärisorjadele eestlastele.

(Meie Kodumaa, 7. mai 1909)

21. sajandi elu: rattarikkaks ja rahulikuks

Katrin Idla
katrin@greengate.ee

Jalgratas on linnaliiklu- ses asjaajamise kiiruse tagajaks.

Miks valime Tallinnas 2–3 km läbimiseks kõndi- mise või jalgrattasõidu ase- mel hoopis auto- või bussi- sõidu? Lähime märksa roh- kem kilomeetrid, raiskame kütust, rikume linnaõhku ja kulutame ummikutes istu- des närve. Just selline on kogemus, mille hiljuti korraldatud lihtsa liiklus- katse tulemusena Tallinnas saime (täpsemalt Grüüne 9. numbris, www.gryyne.ee). Liikluskatse osalejad pidid tiptunnil läbima kolm kontrollpunkti Tallin- na kesklinnas. Rattur läbis teekonna 20 minutiga, a

utoga sõitja 30 minutiga ning jalakäija 40 minutiga. Kui sõidame jalgrattaga, säi- lib puhas linnaõhk ning meile jääb õhtul rohkem va- ba aega. Seda võib rattasõit- ja veeta sõprade või pere seltsis, selmet konditsioone- ritud spordisaalis ühe koha peal ratas sõtkuda. Auto- sõit linnaoludes on mugav, kuid sel on arulagedalt suur ökoloogiline jalajalg.

Vaatame Düsseldorfit, Berliini, Frankfurti, Helsingit, Oslo, Pariisi... Kõikjal neis on loodud tänavalt lae- nutatavate jalgrataste võr- gustikud. Pariisis näiteks saate aastase u 500-krooni- se kiipkaardiga laenutada igaks korraks kuni pooleks tunniks tasuta üht 20 000 jalgrattast, mis Pariisi linna- valitsus on rattaparklatesse

«Autosõitjale on kiitusekulu paratamatu. Seega – peab olema võimalus vältida autosõitu.»

paigutanud. Saate kulgeda ühest parklast teise.

Vaadates raudteejaamu Euroopa linnades, märkate nende juures rattaparklaid. Sinna jäetakse rongile astudes oma ratas nii tööle tules kui sealt minnes.

Eesti ülikoolides on oma- laadne probleem: üliõpilastel pole piisavalt parkla- kohti. Autodele muidugi.

Kuulsin hiljuti, et probleemi kavatsetakse lahendada nii, et ülikoolide parklad muudetakse tasutaisteks. Hoopis teistsugune on olu- kord Põhjamaades ja Austri- as. Seal sõidab enamik üli- õpilastest jalgrattaga, nii nagu ka paljud teadurid ja õppejõud. Soome ning Rootsi ülikoolides töötades oli minugi põhiliseks liiku- misvahendiks jalgratas. Miks? Sest rattasõit oli mõ- nus: rattaid oli lihtne parki- da ning sõit tänu hästi planeeritud rattateede võr- gustikule mugav.

Majanduse mootoriks on ehitus. Teedeehitus. Miks siis ometi mitte jalgratta- teede ehitus, mis looks esi- algul töökohti ning hiljem võimaldaks inimestel kütu- seid kokku hoida.

VALGE
LAMBA
ORDEN

Roheline Värav annab oma kõrge autasu, Valge Lamba ordeni kodanikualgatusele «Eesti rattarikkaks». Eesti roheline liikumine, Uue Maailma selts, Tallinn 2011, Vänta Aga! ning maaüli- kool innustavad inimesi «ratta peale», sest rattaga on lihtsam! Jalgratas võib vabalt olla puukuuri või keldri- nurka aastate eest seisma jäänud sõiduriist. «Eesti rattarikkaks» algatuse rattakuuri meistrid õpetavad remondinippe, et vana ratas sõidukorda seada.

Kasulikku selleks, et Eesti linnades tekiks jalgrattakul- tuur ning kergliiklustest saaks Eesti eelistatuid liikumis- viise, jagab «Eesti rattarik- kaks» oma veebilehel www.rattarikkaks.ee.